

Zala vármegye bemutatása

Zala vármegye közigazgatási egység volt a Magyar Királyság nyugati részén. Területe ma Magyarország, Horvátország és Szlovénia között van felosztva. Nevében a praeszláv ősiségű, tövénben indoeurópai sal- 'patak, folyóvíz' jelentésű szó rejlik. A vármegye latin neve: Zaladiensis.

A megye földrajzi viszonyai

A vármegye domborzati képe hullámos, a síkságba dombok ékelődnek, s északra a Bakony déli lába is érintette a vármegye területét. Különálló bazaltkúpként áll a Badacsony, Gulácsi-hegy, Szent György-hegy, Hegyesd, s legmagasabbként az Agártető. Két legfontosabb folyója a Zala és a Mura. Északról Vas és Veszprém vármegyék, keletről Veszprém és Somogy

vármegyék, délről Horvát és Szlavónország, nyugatról pedig Ausztria határolta. Területe 1920 előtt 5995 km². A Zala folyó kanyarulata és a Sárvíz-csatorna között számos völgytől hasított dombvidék emelkedik, míg a Sárvíz, Kerka és Valiczka patakok között a Göcsej néven ismeretes táj terül el. A Kerkától nyugat felé tágas róna terül el, melyből az alsólendvai dombvidék emelkedik ki. E róna a Mura és a Dráva közötti

sűrűn népesített, termékeny síkságba, a Muraközbe megy át. Vizekben a vármegye rendkívül gazdag, keleti részén a Balaton tava, melybe a Zala a Kis-Balaton vidékén szalad bele. A Balaton legnagyobb mellékfolyója Vas vármegyéből, Zala-fő helységnél ered, s több kis ágba egészen Zalaegerszegig folyik, s egyetlen jelentősebb patak sem táplálja. A Nagy-csatorna a Zalát a Murával köti össze. Zala vármegye nyugati felét általában átszegik a párhuzamos folyású és csatornák által egymással összekapcsolt vizek, melyek völgyei hosszan nyúl-

Járás, város	községek száma	népesség száma	magyar lakosság	német lakosság	horvát lakosság
Alsólendvai	78	50717	28772	137	145
Balatonfüredi	26	12317	11581	718	5
Csáktornyai	71	46471	4709	323	41182
Keszthelyi	26	30500	30500	109	9
Letenyei	49	31011	26630	60	4094
Nagykanizsai	39	36862	31653	675	4428
Novai	49	24985	24879	30	27
Pacsai	34	28872	28775	31	3
Perlaki	33	43916	2057	73	41647
Sümei	32	28269	27869	273	7
Tapolcai	35	37362	36730	521	4
Zalaegerszegi	58	33161	32975	38	12
Zalaszentgróti	27	24253	24156	52	2
Nagykanizsa rendezett tanácsú város	1	26524	25313	706	313
Zalaegerszeg rendezett tanácsú város	1	10844	10568	143	31
Összesen	559	466333	347167	3889	91909*

* Az 1910. évi népszámlálás alapján.

nak északról dél felé. Éghajlata meglehetősen meleg, a vármegye talaja általában véve igen termékeny.

Közigazgatás, lakosság

A vármegye területe a trianoni fölosztás előtt 13 járásra és két rendezett tanácsú városra volt osztva.

A vármegyében található községek általában véve igen kicsinyek, 28-nak volt 2000-nél több lakosa. A vármegye székhelye Zalaegerszeg, s az országgyűlésbe 9 képviselőt küldött. A trianoni békeszerződés a vármegyét megcsonkította, a csáktornyai és a perlaki járást teljesen, az alsólendvai járás 48 községét juttatta a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak. Zala vármegye megmaradt területe 11 járásra és 2 rendezett tanácsú városra oszlik, s a megmaradt terület nagysága 4871 km², lakosainak száma pedig 1920-ban 346 965 fő. Székhelye továbbra is Zalaegerszeg, mellette a legnépesebb városok: Keszthely, Tapolcza, Sümeg. Vallási eloszlást vizsgálva van 317 333 fő, 91,5% római katolikus, 11363 fő, 3,3% református, 7339 fő, 2,1% evangélikus és 10362 fő, 3% izraelita, s elenyésző számú, 150 fő görögkeleti és 54 fő unitárius.

A vármegye története

Zala vármegye egyike a legelőbb keletkezett vármegyéknek, nevét némelyek szerint az átfolyó Zala folyóról, mások szerint Zala váráról nyerte. Az évtizedek óta folyó egyre kiterjedtebb régészeti kutatások valamennyi történelmi kor emberének emlékét felszínre hozták. Megtalálhatók Zalában az őskor leletei, a rómaiak és a népvándorláskor emlékei egyaránt. A legkorábbi épületeket a rómaiak hagyták az utókorra, kiváló úthálózatuk egyik legfontosabbika, a Borostyánkő út

Zala megyén vezetett át. A megtört Római Birodalom sorozatban hagyta magára távoli provinciáit. Az V. századtól egymást követő hullámokban érkeztek keletről a barbár népek Pannónia földjére először csak zsákmányszerző céllal, később már új hazát is keresve. A hunok, a gepidák, és a longobárdok rövid fennhatóságát az avarok mintegy két évszázados uralma követte, birodalmukat 803-ban egy frank támadás döntötte meg. Ebben az időszakban több irányból költöztek be szláv népek is a megye területére, ezek egy részét a Nyitra vidékéről a mai Zalavár mellé, a Zala folyó szigeteire telepedett Pribina szervezte a frankok támogatásával politikai egységgé. Pribina hatalmas építkezésbe kezdett: erősített székhelyet, templomokat emeltetett a biztonságos mocsárvidéken. Itt tartózkodott 866–867-ben a szlávok két apostola, írásuk megalkotója, Cirill és Metód is.

Szent István első királyunk létrehozta mind a mai napig élő közigazgatási egységet, a megyerendszert, melynek szolgálatára a várnépeket rendelte. A királyi vármegye első székhelye Kolon volt. A vármegye székhelyét később, valószínűleg Szent László király helyezte át Zalavárra. Feltételezhetően a XIII. században megjelennek a királyi szerviensek, akiknek 1232-ben Kehidán kiadott oklevele társadalomtörténetünk és jogtörténetünk egyik kimagasló emléke. A XV. században aztán megerősödtek a nagybirtokok, kiemelkedtek a magyar városfejlődésben nagy és sajátos szerepet játszó mezővárosok. A Hunyadiak korában már 34 mezővárost említenek a vármegyében, melyek lakossága differenciálódott és a földművesek mellett egyre nagyobb számban jelen vannak a kézművesek. XVI. század a törökdúlás százada. Szigetvár 1566-ban történt eleste után zsákmányszerző portyákon gyakran dúlják fel a falvakat a török csapatok. A kulcsfontosságúvá vált Kanizsa várának 1600-ban történt elvesztésével nem maradt számottevő vár a környéken.

Ez időben Csáktornyan élt Zrínyi Miklós a költő és hadvezér, ki tizenkilenc éven át volt Zala vármegye főispánja. A törökellenes felszabadító hadjárat során Kanizsa 1690-ben szabadult fel a török uralom alól. A török csapatok elvonultával eléggé lehangoló kép fogadta az arra vonulókat. Elnéptelenedtek a falvak, romos templomok, kolostorok, műveletlen földek jellemezték a táj képét. Később egyes birtokosok németeket telepítettek néhány faluba. A földesurak kedvező úrbéri feltételekkel próbálták idevonzani a jobbágyi munkaerőt. A XVIII. században a lakosság újra felépítette a falvakat, s megkezdődött a templomok (Szentgrót, Egerszeg, Nova, Szécsisziget, Búcsúszentlászló, stb.), majd a kolostorok (Türje, Kanizsa, Bucsuszentlászló, Zalaapáti, Keszthely), kastélyok (Szentgrót, Keszthely, Letenye, Resznek, Szécsisziget) építése. A megye mezővárosai közül Kanizsa gyors fejlődésnek indult, Keszthelyen kialakult a Festeticsek birtokközpontja és Egerszegen – miután felépült a vármegyháza 1732-ben – állandósult a megyeszékhely. De ebben a században nyílik meg Kanizsán a piarista, 1772-ben Keszthelyen a ferences gimnázium, melyet később a premontrei tanító rend vesz át, s mintegy a folyamat megkoronázásaként 1797-ben Festetics György létrehozza a mezőgazdasági felsőoktatás intézményét, a Georgikont. A XIX. század első felének politikai és társadalmi pezsgésében a reformkor az országos politika színpadára szólítja Deák Ferencet és az 1849-ben mártírhált halt Csány Lászlót. Balatonfüreden felépül a kőszínház, kifut az első gőzhajó a Balatonra és táncolnak a füredi Anna-bálon, majd megindul a fürdőélet a Berzsenyi által „százszoros édennek” nevezett Balatonparton.

A század hatvanas éveiben a vasútépítés hoz új lendületet a megye gazdaságába, s ennek elsősorban a csomóponttá váló Nagykanizsa lesz a kedvezményezettje, s kialakul egy máig is érezhető kettősség a megyében: Nagykanizsa lesz a gazdasági központ, míg Zalaegerszeg a közigazgatás centruma. Az 1930-as évek végén egy új iparág honosodik meg Dél-Zalában: az olajipar, mely mind a mai napig jelentős szerepet tölt be a megye gazdaságában.

Az első világháború után elcsatolják Zala megyétől a délnyugati területeit, és a Muraközt, majd az 1950-es közigazgatási átszervezés a Balaton északi partját Keszthellyel együtt Veszprém megyéhez csatolja. Keszthely és környéke csak 1979-től tartozik ismét Zala megyéhez.

■ **ZALAVÁRI APÁTSÁG:** Szent István királyunk 1019-ben alapította a bencés apátságot, melyet Szent Adorjánról neveztek el, de már előtte, 850 körül állott az apátság. 1250 óta hiteles hely volt, iratait a törökök elől Vasvárra szállították, s ezek így megmenekültek a török dúlásoktól. 1715-ben III. Károly megerősítette a rendet Zalavári birtokukban, s 1774-ben templomuk is felépült. A göttweigi apátság függésébe került, de 1873-tól a pannonhalmi főapátság alá rendelték, s az iratait is visszakapta.

Más egyéb egyházi alapítások: 1055-ben I. Endre megalapítja a tihanyi, majd 1137-ben Marton ispán a csatári bencés apátságot. 1226-ban Örményesen megjelennek a pálosok, majd Rajkon 1239-ben a premontreiek, 1250 körül épül az őrsi prépostság temploma, s 1339-ben Enyerén, 1399-ben Jenőn telepednek meg a pálos rendiek.

KÖNYVES PÉTER